

Marszałek Franciszek Antoni Kwilecki
w 1794 r. Portret nieznanego autora
- [https://pl.wikipedia.org/wiki/
Franciszek_Antoni_Kwilecki#/media/
Plik:Franciszek_Kwilecki.PNG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Antoni_Kwilecki#/media/Plik:Franciszek_Kwilecki.PNG)
(dostęp 10.08.2024).

Franciszek Antoni Kwilecki

Franciszek Antoni Kwilecki był oświeceniowym posłem i senatorem, zwolennikiem Konstytucji 3 Maja, której hasła aktywnie głosił w Wielkopolsce. Urodził się 15.10.1725 r. w Kwilczu jako syn Łukasza (1680- 1745) herbu Byliny Szreniawa i Barbary z Lipskich (1706-1762) herbu Grabie. Miał siedmioro rodzeństwa – dwie siostry: Teresę Chłapowską i Urszulę Chłapowską oraz pięciu braci: Antoniego, Jana, Adama, Hipolita i Prokopa. Czterokrotnie posłował na sejmy w latach: 1761, 1764, 1786 i 1788-1792. Prze 32 lata piastował urząd starosty wschowskiego. W 1766 r. był marszałkiem Trybunału Głównego Koronnego w Piotrkowie, dlatego w korespondencji rodzinnej i współczesnym mu pamiętnikarstwie nazywano go „marszałkiem”. W 1768 r. przystąpił do konfederacji barskiej, której celem był opór przeciwko uzależnieniu Rzeczypospolitej od Rosji. W styczniu 1769 r. został nawet przez Rosjan aresztowany, a następnie zwolniony na prośbę króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Od 1771 r. był polskim posłem w Berlinie z mianowania Rady Stanu. Placówkę utrzymywał na własny koszt. Prowadził rozmowy z królem Fryderykiem II Wielkim z dynastii Hohenzollernów. 06.10.1788 r. otworzył obrady Sejmu Wielkiego Czteroletniego. W 1789 r. król nadał mu Order Orła Białego, a wkrótce po tym kasztelanię kaliską. Wcześniej został odznaczony Orderami św. Stanisława i św. Anny. Zmarł niespodziewanie w podróży z Berlina 03.02.1794 r. w Druczłatkach koło Wystruci w ówczesnym

Królestwie Prus. Zarządzaniem dużym majątkiem zajęła się osobiście żona Teresa. Został pochowany w krypcie grobowej kościoła w Kwilczu, który ufundował i zbudował wspólnie z młodszymi braćmi: Janem Józefem z Kwilcza i Adamem Klemensem z Dobrojewa. Franciszek był dwukrotnie żonaty – z Józefą z Koźmińskich herbu Poraj, z którą nie miał dzieci oraz z Teresą Agnieszką ze Szanieckich herbu Ossoria. Z drugą żoną miał dziesięcioro dzieci, ale wiek dojrzały osiągnęło tylko dwoje: córka Marianna (1 voto Gliszczyńska, 2 voto Kwilecka – żona kuzyna Jana Nepomucena z Kwilcza) i syn Antoni Maciej, również poseł na Sejm Wielki, którego żoną była znana pamiętnikarka Wirydianna z Radolińskich Kwilecka Fiszerowa herbu Leszczyc, opisująca teścia jako patrzącego z góry na swoich braci, z racji tego, że znał języki obce, ale przede wszystkim, dlatego, że sprawował funkcję posła w Berlinie. Robił to na własny koszt, wyceniając w 1776 r. swoją pięcioletnią misję na 10.000 czerwonych złotych. „Dyplomatyzył z żoną, przyjaciółmi, których miał niewielu, chociaż był wspaniałomyślny i zdolny do postępów szlacheckich. Był przy tym łagodny, zawsze grzeczny, szczodry, zarówno dla osób od siebie zależnych, jak zresztą dla każdego, kto prosił o pomoc. Musieli oni za to postusznie przyjmować jego rady”. Był właścicielem Wróblewa koło Wronek, gdzie znajdowała się jego rezydencja. Wzorowo administrował swym majątkiem, który poszerzył o Powiercie koło Konina. Mimo ciągłych podróży i rozlicznych obowiązków, jego interesy należycie się rozwijały. We Wschowie wyremontował dużą kamienicę na archiwum, kancelarię i izbę sądową. W ostatnich latach życia został współwłaścicielem poznańskiej fabryki skór krajowych. Posiadał w Poznaniu niedaleko fary kamienicę ze stajnią dla koni.

Źródła:

*Franciszek Antoni Kwilecki, w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Antoni_Kwilecki (dostęp 10.08.2024).

*Kwilecki A., Kwilcz i inne majątki Kwileckich na przestrzeni wieków, Poznań 1996, s. 100-101.

*Pestka-Lehmann M., Lehmann M., Kościół w Kwilczu oraz jego fundatorzy. Dzieje kwileckiej parafii, w: Tydzień Międzychodzko-Sierakowski 2012, część 1 - nr 30 (101), s. 12 i część 2 - nr 31 (102), s. 11.

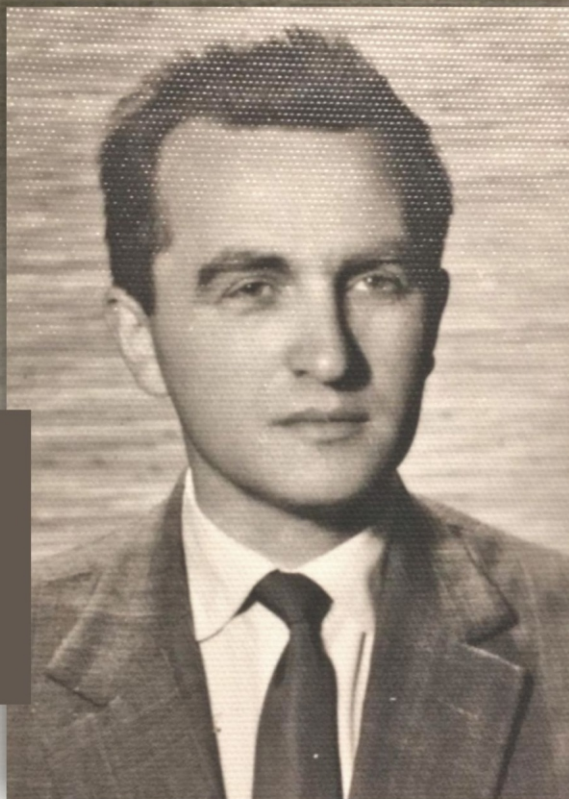
Pomnik nagrobny z cegieł i wapna na wzór marmuru, poświęcony kasztelanowi kaliskiemu Franciszkowi Antoniemu Kwileckiemu, dziedzicowi Wróblewa i jego żonie Teresie ze Szanieckich w kościele parafialnym w Kwilczu (fot. Monika Pestka-Lehmann).

Herb Szreniawa Kwileckich,
Facebook
https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Antoni_Kwilecki#/media/Plik:POL_COA_Szreniawa.svg
(dostęp 10.08.2024).

Zdjęcie Kazimierza Lehmana
udostępnione przez bratanicę
dr hab. Teresę Lehmann
st. wykładowcę z Wydziału
Biologii UAM Poznań.

Kazimierz Lehmann

Kazimierz Lehmann urodził się 04.02.1921 r. w Kwilczu jako syn właścicieli gospodarstwa rolnego Leona i Konstancji z d. Starzak. Miał liczne rodzeństwo – trzy siostry: Joannę, Franciszkę Jęsiak i Marię Rozmiaręk oraz ośmiu braci: Juliana, Feliksa, Józefa, Jana, Franciszka, Tadeusza, Ignacego i Czesława. Absolwent Publicznej Szkoły Powszechniej w Kwilczu z 1935 r., który wraz z kierownikiem Karolem Karczewskim, wznowił naukę po II wojnie światowej w szkole powszechniej w rodzinnej miejscowości 17.02.1945 r. W kolejnych latach ukończył Gimnazjum Ogólnokształcące w Międzyzdrojach w 1939 r., Państwowe Liceum Rolnicze w Bydgoszczy w 1946 r. i Wydział Rolniczo-Leśny Uniwersytetu Poznańskiego w 1950 r. Już w czasie studiów pełnił funkcję zarządcy pól doświadczalnych Zakładu Fizjologii Roślin. Przez wiele lat był wykładowcą akademickim, a od 1979 r. kierownikiem Zakładu Chemii Rolnej. Autor licznych prac naukowych dotyczących czynników kształtujących żyzność gleby, ceniony nauczyciel i wychowawca wielu pokoleń studentów i pracowników naukowych Akademii Rolniczej w Poznaniu, gdzie zdobywał kolejne stopnie naukowe: doktora nauk rolno-leśnych w 1960 r., doktora habilitowanego w 1969 r., a tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w roku 1976. Za swoją działalność otrzymał wiele nagród, odznaczeń i wyróżnień. W pamięci społeczności akademickiej zapisał się jako człowiek mądry, prawy i wielkiej życzliwości. Od 1979 r. był również członkiem Wydziału

Nauk Rolniczych i Leśnych Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (oddział Poznań) i Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz wielu rad naukowych i komitetów redakcyjnych wydawnictw rolniczo-leśnych. Zasiadał społecznie w licznych komisjach wydziałowych oraz aktywnie uczestniczył w organizowaniu wymiany międzynarodowej. Prowadził liczne wykłady w ramach uniwersytetów ludowych. Zmarł w Poznaniu 08.03.1990 r. i został pochowany na cmentarzu parafii pw. św. Jana Vianneya przy ul. Szczawnickiej w Poznaniu. W życiu prywatnym od 1950 r. żonaty z Ireną Taurogińską (1925-2023), z którą miał trójkę dzieci – dwie córki: Barbarę i Hannę oraz syna Witolda. W 2021 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Nasz Kwilcz, przy Szkole Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w Kwilczu, powstała ścieżka edukacyjna, składająca się z 12 drzew, którym patronują postacie związane z historią placówki i lokalnego środowiska – brzoza została poświęcona Kazimierzowi Lehmannowi.

Źródła:

*Zdjęcia, informacje i materiały udostępnione przez bratanicę dr hab. Teresę Lehmann st. wykładowcę z Wydziału Biologii UAM Poznań.

Kazimierz Lehmann (siedzi pierwszy z prawej) podczas konferencji naukowej we Wrocławiu w 1984 r. (zdjęcie udostępnione przez bratanicę dr hab. Teresę Lehmann st. wykładowcę z Wydziału Biologii UAM Poznań).

Legitymacja studencka Kazimierza Lehmann z 1946 r. udostępniona przez bratanicę dr hab. Teresę Lehmann st. wykładowcę z Wydziału Biologii UAM Poznań.

Portret Marii Leszczyńskiej,
królowej Francji,
aut. Alexis Simon Belle 1725 r.
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=424431>
(dostęp 07.08.2024).

Maria Karolina Zofia Leszczyńska

Maria Karolina Zofia Leszczyńska była młodszą z dwóch córek Stanisława Leszczyńskiego herbu Wieniawa i Katarzyny z Opalińskich herbu Łódzia. Przyszła na świat 23.06.1703 r. w śląskim mieście Trzebnicy. Gdy miała nieco ponad rok, jej ojciec został wybrany na króla Polski, przede wszystkim dzięki protekcji władcy szwedzkiego Karola XII Wazy. Potem jednak sytuacja uległa zmianie i mała Maria musiała dzielić z królewskimi rodzicami oraz niewielkim dworem trudne politycznie i materialnie życie na uchodźstwie. „Marynka”, bo tak nazywał swoją córkę nowy król, wczesne dzieciństwo spędzała, tułając się po pogrążonej w chaosie Rzeczypospolitej. Dopiero po klęsce Karola XII w bitwie pod Półtawą w 1709 r. poznała swojego ojca, już byłego króla. W 1711 r. rodzina Leszczyńskich uciekła ze Szczecina do Szwecji, gdzie wiedzli ubogi żywot emigrantów politycznych. Z łaski króla Szwecji otrzymał w zarząd nadreńskie księstwo Dwóch Mostów. W 1717 r. rodzina przeżyła zamach na Leszczyńskiego zorganizowany przez Augusta II. Po tym wydarzeniu wyjechali do Francji na zaproszenie regenta Francji Filipa Orleańskiego. Otrzymali rezydencję w Alzacji. W tych latach ukształtował się charakter przyszłej królowej Francji. Główną rolę odegrał w tym Stanisław Leszczyński, który był i do końca swojego życia pozostał ojcem jak na owe czasy wyjątkowym: Kochającym, troskliwym, czułym, poświęcającym czas wychowaniu i kształceniu córek. Po stracie, którą była śmierć Anny, starszej z sióstr, Stanisław przelał na Marię wszystkie swe silne uczucia rodzicielskie. Duży wpływ

na jej losach odcisnęła przejęta od rodziców głęboka religijność. Leszczyński zadbał o dobre wykształcenie córki, rozwijał w niej różne zdolności, zwłaszcza muzyczne. Nadzieją na odmianę fortuny rodziny Leszczyńskich, na wyjście z zapomnienia i niedostatku stało się dobre wydanie za mąż Marii. W kręgach arystokratycznych urzekała nimbem królewskości, ale też urodą, wykształceniem, zdolnościami językowymi (władza francuskim, niemieckim, włoskim i polskim, znała też łacinę). Wkrótce też szczęście uśmiechnęło się do niej. Wybrana została bowiem na przyszłą żonę króla Francji – Ludwika XV. Małżeństwo było dokładnie zaplanowane przez dwór wersalski. Ślub Marii i Ludwika odbył się 05.08.1725 r. w Strasburgu. W imieniu pana młodego przysięgę składał pełnomocnik, gdyż Ludwik na uroczystość nie przybył. W chwili zamążpójścia Maria miała 22 lata, zaś jej mąż 15. Po ślubie Maria wyruszyła ze swoim orszakiem na spotkanie z Ludwikiem. Po drodze rozdawała jałmużnę i interesowała się losem zwykłych ludzi. Oficjalny ślub odbył się 5 września w Fointainbleau. Nowa królowa wystąpiła w sukni z fioletowego weluru w złote lilie oraz płaszczu podbitym gronostajami. W prezencie ślubnym „Marynka” otrzymała kuferek klejnotów, które natychmiast rozdała w swoim otoczeniu, mówiąc przy tym, że to niezwykle szczęśliwy moment, bo nigdy nie mogła nikomu zaoferować niczego cennego. Miesiąc miodowy para spędziła w Fointainbleau. Później Maria i Ludwik zamieszkali w Wersalu. Przeżyli razem 43 lata. Ich małżeństwo jest uważane za dość udane, choć Ludwik utrzymywał liczne kochanki i jak wiadomo wcale się z tym nie krył. Ludwik i Maria doczekali się dziesięciorga dzieci. W 1727 r. urodzili się Ludwika Elżbieta i Anna Henrietta. Trzecia córka przyszła na świat w 1728 r. Zmarła w wieku sześciu miesięcy. Rok później para doczekała się następcy tronu – Ludwika Ferdynanda. Potem rodziły się kolejne dzieci, które niestety często umierały. Wielką troską pobożnej królowej były również romanse jej męża. Ludwik XV często zakochiwał się w licznych metresach. Nie była to więc sytuacja łatwa dla królowej, szczególnie że za jej plecami na pewno plotkowano o życiu króla. Ludwika XV można usprawiedliwić tym, że zawsze zachował szacunek wobec swojej żony i bez wątplenia przez całe życie łączyła ich nić przyjaźni. Wśród kochanek króla wyjątkową pozycję cieszyła się markiza de Pompadour. Co ciekawe, obie damy wzajemnie uzupełniały się w mecenacie kulturalnym. Madame de Pompadour rozwijała teatr dworski, zaś królowa organizowała koncerty, które odbywały się dwa razy w tygodniu w Wersalu. Dzięki niej w Wersalu przed królem i dworem koncertował ośmioletni Mozart, z którym, znając niemiecki, mogła porozmawiać. Maria Leszczyńska była lubiana na wersalskim dworze. Była skromna, pobożna, a jednocześnie odznaczała się miłym usposobieniem. Interesowała się muzyką i sztuką, prowadziła cotygodniowe artystyczne spotkania. Przez Francuzów zaczęła być nazywana Dobrą Królową i jako taką ją zapamiętano. Maria Leszczyńska zachorowała w 1678 r. Podobno w ostatnich dniach życia czuwał przy niej król, którego Maria całe życie darzyła naprawdę szczerym uczuciem. Zmarła 24.06.1678 r. w Wersalu. Jej ciało zostało pochowane w nekropolii francuskich monarchów, w katedrze Saint-Denis. Serce Marii spoczęło obok jej rodziców, w kościele Notre-Dame de Bon Secours w Nancy.

Źródła:

*<https://dzieje.pl/wiadomosci/255-lat-temu-zmarla-polska-krolowa-francji-maria-leszczyńska> (dostęp 07.08.2024).

*<https://muzhp.pl/wiedza-on-line/maria-leszczyńska-polska-szlachcianka-królowa-francji>(dostęp 07.08.2024).

Rodzice Marii – Stanisław Leszczyński i Katarzyna Opalińska, aut. Jean Baptiste van Loo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=52286152> (dostęp 07.08.2024).

Herb
najdłużej panującej
królowej Francji
Marii Leszczyńskiej
https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Leszczy%C5%84ska#/media/Plik:Marie_Leczinska.png
(dostęp 07.08.2024)

Walenty Mitrega
podczas służby
w 12 Kresowym
Pułku Artylerii Lekkiej.
Foto: WAPWiBoNZS-M.

Walenty Mitrega

Walenty Mitrega urodził się 13.02.1902 r. w Białokoszu w powiecie międzychodzkiem jako syn Wawrzyna i Stanisławy z d. Wojciechowskiej. Wychował się w licznej rodzinie, był siódmym z kolei spośród dziewięciorga dzieci, miał pięć siostr i trzech braci. Około 1908 r. jego rodzice przeprowadzili się do Białcza. Od 1909 r. do 1916 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Chrzypsku Wielkim. 26.04.1919 r. siedemnastoletni Walenty wstąpił jako ochotnik do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich, późniejszego 56 Pułku Piechoty. Od samego początku brał udział w walkach i potyczkach na froncie wielkopolskim, pod Międzyzgodem, w walkach o Poznań i w zdobywaniu Bydgoszczy. Na początku września 1919 r. transportem kolejowym z Kościana wyruszył na front wojny polsko-bolszewickiej. Służąc w 10. kompanii piechoty 56 Pułku walczył na froncie litewsko-białoruskim, począwszy od Mołodeczna aż po Warszawę. Za męstwo okazane na polu walki został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Wirtuti Militari (nr nadania 1066), za walki w okolicach wsi Bereza. 18.10.1920 r. został ciężko ranny pod Mińskiem Mazowieckim i odesłany na leczenie do szpitala w Bydgoszczy. Po wyzdrowieniu został skierowany do kompanii ozdrowieńców we Wrześni, skąd 30.01.1921 r. został zwolniony z wojska jako małoletni. Wrócił w rodzinne strony. Trzy lata później, 10.03.1924 r. został ponownie powołany do wojska. Służył jako podoficer zaprzęgowy w 6 Batalionie

12 Kresowego Pułku Artylerii Lekkiej stacjonującym w Złoczowie. W tym czasie uczęszczał na kurs dokształcający z zakresu siedmiu klas szkoły powszechnej. Awansował do stopnia plutonowego. Dużą rolę w pułku odgrywały zajęcia sportowe. Szczególnie dynamicznie rozwijała się sekcja konna, w której trenował. Podczas pierwszych wiosennych zawodów konnych, jakie odbyły się 08.06.1930 r., w konkursie lekkim podoficerskim wywalczył trzecią nagrodę. W 12 Pułku Artylerii Lekkiej służył jako szef baterii do 1939 r. W obliczu nadciągającej wojny 27.08.1939 r. w pułku ogłoszono mobilizację. Wieczorem 1 września rozpoczęto ładowanie pododdziałów pułku na transport kolejowy. Walenty został przetransportowany w okolice Skarżyska Kamiennej. Tam walczył w strukturach organizacyjnych Południowego Zgrupowania Armii Odwodowej „Prusy”. Prawdopodobnie 9 września 1939 r. w bitwie pod Iłżą został wzięty do niewoli i osadzony w obozie jenieckim Kyritz, gdzie zginął w 1942 r. Żonaty z Teklą, którą poznał w Złoczowie, miejscu stacjonowania 12. Pułku Artylerii Lekkiej. Miał z nią trójkę synów: Bolesława, Mariana i Zbigniewa. Odznaczony: Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Źródła:

*Borowski W., Słomska A. E., Mitręga Walenty (1902-1942), w: Wielki Almanach Powstańców Wielkopolskich i Bojowników o Niepodległość Ziemi Sierakowsko-Międzychodzkiej 1918-1921, pod red. R. Chalasz, t. IV (L-M), s. 308-310.

KWESTJONARIUSZ / 3485

1. Nazwisko i imię Mitręga Walenty

2. Jaki numer orderu wybity na lewej stronie krzyża Legitymację Kolską 1966 wydano dnia 1-9-1934 KW

3. Dokładny adres obecny: wieś 2Koczon gmina 2Koczon powiat 2Koczon miasto 2Koczon

4. Data i miejsce urodzenia: dzień, miesiąc, rok 13. lutego 1902 r. wieś, gmina, powiat 2Koczon powiat Międzybóż

5. Imię ojca Wacław imię matki Stancja z domu Wojciechowicz

6. Stopień wojskowy, w którym został odznaczony sterżny podporucznik

7. Obecnie posiadany stopień: 1 Przydział plutonowy szw. 12. pol.

8. Pułk, w którym służył w czasie wojny, względnie oddział, w którym został odznaczony za udział w walkach: 56. pułk piechoty Wielkopolski

9. Zawód obecny (rodki utrzymania) podoficer zawodowy przed wstąpieniem do wojska przy rodzinach

10. Obecnie zajmowane stanowisko podoficer zaprzęgowy w bat. 6/12. pol.

11. Stan rodzinny: żonaty tak
kawaler nie
ile dzieci i w jakim wieku (wymienić imiona i daty urodzenia):
3 dzieci: 1./syn Bolesław Karol ur. 12.7.1928 r.
2./Marian Wacław ur. 23.5.1930 r.
3./Zbigniew Emiljan ur. 24.11.1933 r.

12. Wykształcenie: Szkoły powszechne, średnie, wyższe (ukończone gdzie i kiedy):
przed wstąpieniem do wojska 4 kl. szkoły powszechnej.
obecnie ukończona na kierunku dokształcający z zakresu 7 kl. szkoły powszechnej.

13. Czy był ranny, kiedy 16. października 1930 r. gdzie: w prasie przedstawił pod Winiacim-masowieckim.

14. Czy pracuje i gdzie nie
wysokość miesięcznego wynagrodzenia nie

15. Jeżeli nie ma pracy -- to na jaką reflektuje nie

16. Posiadany majątek, jaką wartość przedstawia nie posiadaniem żadnego majątku.
Czy może z niego żywić z rodziną nie

Kwestionariusz osobowy Walentego Mitręgi,
Facebook <https://www.facebook.com/photo/?fbid=536777225227490&set=a.536777648560781>
(dostęp 10.10.2024).

Zdjęcie Tomasza Ogrodowczyka https://spkwilcz.superszkolna.pl/cms/78583/tomasz_ogrodowczyk
(dostęp 10.08.2024).

Tomasz Ogrodowczyk

Tomasz Ogrodowczyk urodził się 21.10.1966 r. w Sierakowie jako syn Władysława i Czesławy z d. Pupka. Absolwent Szkoły Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w Kwilczu z roku 1981. Następnie studiował kierunki przyrodnicze na Akademii Rolniczej w Poznaniu (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy). Praca magisterska dotyczyła rezerwatu na jeziorze Zgierzynieckim w gminie Lwówek. Od roku 1994 zamieszkał z rodziną w Nowym Bedoniu pod Łodzią. W 2003 r. ukończył studia na Państwowej Wyższej Szkole Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera w Łodzi – Wydział Operatorski i Realizacji Telewizyjnej. Filmowiec, fotograf, autor nagrań zachwycających głosów ptaków, scenariuszy i komentarzy filmowych, laureat licznych nagród za ogromny wkład w rozwój polskiej fotografii i filmu przyrodniczego. Reżyser, scenarzysta i dźwiękowiec wielu nagradzanych filmów przyrodniczych wyprodukowanych przez Leśne Studio Filmowe Ośrodka Rozwojowo-Wdrożeniowego Lasów Państwowych w Nowym Bedoniu. Jego filmy triumfowały w kategorii dla najlepszego filmu przyrodniczego m.in. na festiwalach Art&Tur w Portugalii, „Człowiek i przyroda” w Irkucku, Document.Art w Rumunii, na Międzynarodowym Festiwalu Filmów Turystycznych w Płocku i Międzynarodowym Festiwalu Filmów Przyrodniczych im. Włodzimierza Puchalskiego. Znalazły się wśród nich takie, jak np.: „Lasy bagienne”, „Moczary i uroczyska”, „Życie lasu. Bogactwo runa

i podszytu”, „Rok w puszczy”, „Dzika przyroda w sercu Europy”, „Magia sosnowego boru”, „Bagna są dobre”. W latach 2005-2010 opracował serię czterech płyt pt.: „Jaki to ptak. Rozpoznawanie ptaków po śpiewach i głosach”, zawierających dokonane przez niego w naturze nagrania. Klimatyczne płyty z głosami nagranej przyrody ukazały się również m.in. pod tytułami: „Wielkie koncerty polskiej przyrody”, „Harmonia natury”, „Zielone struny”. W 2013 r. przyznano mu Kordelas Leśnika Polskiego, a w 2014 r. jako pierwszy otrzymał Nagrodę specjalną Organizatorów Międzynarodowego Festiwalu Fotografii Przyrodniczej „Sztuka Natury” w Toruniu. Dziełem Tomasza było wznowienie książek i filmów przyrodnika Włodzimierza Puchalskiego, mistrza życia w przyjaźni z otaczającą naturą. Komplet czterech albumów fotograficznych z „Zielonej serii” zatytułowanych: „Bezkrwawe łowy”, „Wyspa kormoranów”, „Wśród trzciny i wód” oraz „W krainie łabędzia”, wydanych pierwotnie w latach 50-tych XX wieku, zawdzięcza swoją nazwę Jarosławowi Iwaszkiewiczowi, który nazywał te książki zielonymi. Albumy zostały opracowane na nowo z odwzorowaniem oryginalnych projektów graficznych, a zdjęcia odszukane w archiwum Muzeum Przyrodniczego w Niepołomicach, zeskanowane przez Tomasza z oryginalnych negatywów i poddane profesjonalnemu retuszowi. Do każdej publikacji zostały dołączone audiobooki z oryginalnymi opowiadaniem wyreżyserowanymi przez niego w formie słuchowisk czytanych przez znakomitych aktorów. Podsumowaniem tych prac była przygotowana przez niego książka pt.: „Werki Włodzimierza Puchalskiego” wydana w 2015 r. Tomasz był człowiekiem nietuzinkowym, człowiekiem wielkiego talentu i pasji, człowiekiem o silnej osobowości, bezpośrednim, dowcipnym. Od dziecka wędrował z aparatem fotograficznym przez świat i utrwał jego piękno, bo jak sam powiedział: „(...) zależy mi na tym, aby zachować dla potomnych wizerunek przyrody, z jaką wciąż obcuje. Chcę przy tym podzielić się z innymi swoją fascynacją, zauroczeniem światem, jakiego wielu nigdy nie widziało i z pewnością wielu już nie zobaczy. A pokazuję ją taką, jaką sam widzę – z bliska, bez tajemnic, barwną, rozśpiewaną i piękną”. W dniu śmierci nagrywał jeszcze głosy przyrody. Zmarł nagle, w wieku 54 lat, 11.05.2020 r. w Łodzi. Został pochowany w Kwilczu. W 2021 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Nasz Kwilcz, przy Szkole Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w Kwilczu, powstała ścieżka edukacyjna, składająca się z 12 drzew, którym patronują postaci związane z historią placówki i lokalnego środowiska – olcha czarna została poświęcona Tomaszowi Ogrodowczykowi.

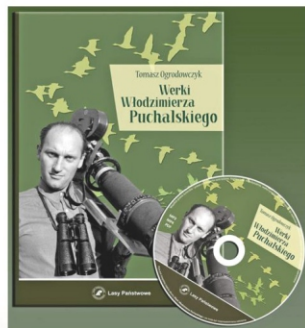
Źródła:

- *Nie żyje Tomasz Ogrodowczyk, w: strona internetowa Lasów Państwowych – <https://www.lasy.gov.pl/pl/informacje/aktualnosci/nie-zyje-tomasz-ogrodowczyk> (dostęp 10.08.2024).
- *Nie żyje Tomasz Ogrodowczyk, strona internetowa Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, <https://wlt.d.up.poznan.pl/pl/blog/nie-zyje-tomasz-ogrodowczyk> (dostęp 10.08.2024).
- *Tomasz Ogrodowczyk, https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Ogrodowczyk (dostęp 10.08.2024).
- *Tomasz Ogrodowczyk – wpis na stronie internetowej SP Kwilcz, w zakładce „Wybitni uczniowie i absolwenci szkoły”, przygotowany przez Dorotę Wiśniewską i Marcina Lehmana
- * Zdjęcia, informacje i materiały udostępnione przez żonę Emilię Ogrodowczyk.

Zdjęcie Tomasza Ogrodowczyka https://spkwilcz.superszkolna.pl/cms/78583/tomasz_ogrodowczyk (dostęp 10.08.2024).

Ogrodowczyk T., Werki Włodzimierza Puchalskiego, 2015, https://www.bedon.lasy.gov.pl/aktualnosci/-/asset_publisher/1M8a/content/-werki-wlodzimierza-puchalskiego-zwienczenie-nowej-zielonej-serii/pop_up (dostęp 16.08.2024).

Obraz z wizerunkiem
Piotra Opalińskiego,
inspirowany jego nagrobkiem
z kościoła parafialnego
p.w. NMP Niepokalanie
Poczętej w Sierakowie
autorstwa Zbigniewa
Jakubowskiego

Piotr Opaliński

Piotr Opaliński urodził się ok. 1587 r. Był synem kasztelana rogozińskiego Jana Opalińskiego z Bnina herbu Łódzia i Barbary z Ostrorogów Lwowskich herbu Nałęcz. Uczył się w kolegium jezuickim w Poznaniu, dalej od 20.01.1604 r. na uniwersytecie w Ingolstadt. W drugiej połowie 1604 r., udał się do Padwy. Spędził tam niemal cały rok intensywnie studiując i poznając świat nauki. Latem 1605 r. Piotr Opaliński przyłączył się do swego krewnego, Andrzeja Opalińskiego, sekretarza królewskiego jadącego do Rzymu z legacją do papieża Pawła V. Stamtąd wrócił do kraju. Posłował na sejm w 1606 r., potem na sejmik w Środzie 3 czerwca tego samego roku, zwołany dla uchwalenia poboru podatku postanowionego na sejmie warszawskim. W 1611 r. był już starostą śremskim. Na sejmiku średzkim w styczniu 1613 r. podpisał protest przeciwko elektorowi brandenburskiemu dotyczący regulacji rzeki Warty. Będąc posłem na sejm 1616 r. należał do regalistów i został wyznaczony na jednego z 5 komisarzy mających towarzyszyć królewiczowi Władysławowi Wazie w szykowanej wyprawie moskiewskiej. Wyprawa na Moskwę wyrusza 06.04.1617 r. W czasie jej trwania Piotrowi Opalińskiemu powierzono komendę pułku, który szedł z królewiczem pod Wiaźmę, gdzie zimowano. Rzeczywistym dowódcą wyprawy był jednak hetman Karol Chodkiewicz, który w październiku 1617 r. posyła go pod Kaługę na czele dwóch chorągwi husarskich i jednej rajtarskiej. Opaliński przykazane miał potączyć się

z lisowczykami działającymi w tym terenie a następnie odcinać księciu Pożarskiemu dostawy żywności i nękać go wszelkimi dostępnymi sposobami. Po przybyciu w rejon działań Opaliński stawia silny ostróżek pod Towarkowem, skąd wysyła swoich ludzi na wyprawy łupieżcze okolicznych miejscowości. W grudniu wywabia podstępem z Kaługi część sił nieprzyjacielskich i stacza z nimi zwycięską bitwę pod Monasterem Ławrientiejewskim. W kolejnych miesiącach toczy zacięte walki z moskalami odnosząc liczne sukcesy i znosząc z pola wrogie oddziały. W połowie czerwca 1618 r. dochodzi do ponownego połączenia wojsk Opalińskiego z siłami królewicza Władysława. Jednak ze względu na zły stan zdrowia oraz brak żołądka dla wojska Piotr Opaliński wyrusza w drogę powrotną do Sierakowa z początkiem września 1618 r. Za zasługi i wierną służbę królowi 29.12.1619 r. mianowany zostaje kasztelanem poznańskim. Jednak już rok później, w obliczu wojny z Imperium Osmańskim, ponownie odpowiada na wezwanie Ojczyzny. Do obozu w twierdzy chocimskiej pociągnął dowodząc wojskami wielkopolskimi liczącymi 1200 ludzi, w tym 100 jezdnych własnej jego chorągwi husarskiej. Bierze udział w walkach, często narażając życie a męstwo jego zostaje zauważone przez współtowarzyszy niedoli. Kiedy w obozie pod Chocimiem wskutek braku żywności i paszy dochodzi do rozruchów wśród oddziałów kozackich, 19 września hetman Chodkiewicz a przywrócenia spokoju wysłał Piotra Opalińskiego, który skutecznie mediuje z niezadowolonym wojskiem. Jego relacje posłużyły później, obok innych uczestników bitwy, Janowi Ostrorogowi, woj. poznańskiemu, do opracowania wspomnień pt. „Wojny wołowskiej od cesarza Osmana przeciwko Koronie Polskiej podniesionej”, dedykowanej właśnie Piotrowi Opalińskiemu. 09.04.1622 r. zostaje mianowany wojewodą poznańskim. Podczas sejmku w 1623 r. wszedł do komisji mającej obmyślić środki dla zapobiegania konfederacjom i „wszelkiej domowej swawoli”. Na sejmiku średzkim w styczniu 1624 r., na kilka dni przed swą śmiercią, wygłosił długą mowę, w której starał się zawrzeć swój program najpilniejszych reform dotyczących kraju. Jako gorliwy katolik, własnym staraniem przeprowadził gruntowny remont kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych, stojącego w sierakowskim rynku. W 1619 r. sprowadza do miasta zakonników ojców bernardynów i funduje dla nich klasztor wraz

Bernardyński zespół klasztorny w Sierakowie,
https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Pobernardy%C5%84ski_Naj%C5%9Bwi%C4%99tszej_Maryi_Panny_Niepokalanie_Pocz%C4%99tej_w_Sierakowie
(dostęp 10.08.2024).

z kościołem pw. Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej z zamiarem utworzenia z niego mauzoleum rodu. Dotował kościoły w Chrzypsku Wielkim i Czerniejewie. W testamencie swym pozostawił legat dla katedry gramatyki w Akademii Lubrańskiego w Poznaniu. Rozpoczął gruntowną przebudowę sierakowskiego zamku, kontynuowaną przez jego potomków. Dba o rozwój handlu, gdzie szczególnie zwraca uwagę na rzekę Wartę jako jedną z głównych dróg kupieckich. Był właścicielem Sierakowa, Czerniejewa i Bnina oraz ponad 50 wsi. Zmarł 17.01.1624 r., mając zaledwie 38 lat. Pochowany został w fundowanym przez siebie kościele bernardyńskim w Sierakowie, gdzie synowie wystawili mu okazały nagrobek, wykonany przez królewskiego rzeźbiarza krakowskiego Sebastiana Salę. W 1995 r. jego sarkofag został przeniesiony do Muzeum Zamku Opalińskich w Sierakowie. Od 1607 r. żonaty z Zofią z Kostków (1591–1639), córką Krzysztofa, starosty kościerzyńskiego i Anny Pileckiej. Z małżeństwa tego przyszli na świat synowie: Krzysztof, wojewoda poznański i Łukasz, marszałek nadworny koronny oraz córki: Zofia, żona hetmana wielkiego koronnego Stanisława Koniecpolskiego herbu Pobóg, a później księcia Samuela Koreckiego herbu Pogoń, Anna Beata, żona marszałka nadwornego koronnego Stanisława Przyjemskiego herbu Rawicz i Franciszka, benedyktynka w Poznaniu.

Źródła:

*Polski Słownik Biograficzny T. 24, Wrocław 1979, s. 101-102.

*Wielkopolski Słownik Biograficzny, pod red. A Gąsiorowskiego i J. Topolskiego, Warszawa-Poznań 1981, s. 532.

Nagrobek Piotra Opalińskiego
w kościele w Sierakowie,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=10644620>
(dostęp 10.08.2024).

Zdjęcie legitymacyjne
Józefy Rębacz
(Kronika SP Kwilcz).

Józefa Rębacz

Józefa Rębacz urodziła się 19.06.1919 r. w Duisburgu w Niemczech jako córka Mikołaja Gmerka i Anny z d. Bartkowiak. Rodzice pochodzili z Szamotuł i pod koniec XIX wieku wyjechali do Westfalii. Ojciec wrócił do odrodzonej Polski i od 03.03.1920 r. podjął pracę w policji w Sokołówce (powiat Brzóska, obwód lwowski). W 1923 r. został przeniesiony do Nowego Tomyśla, dzięki czemu możliwy był powrót do kraju żony z trójką córek: Marią (1911-2005), Anną (1913-1996) i najmłodszą z rodzeństwa Józefą. Zamieszkali w Chrzypsku Wielkim, gdzie Józefa ukończyła szkołę powszechną, a następnie kontynuowała naukę w Gimnazjum Koedukacyjnym w Międzyzgodzie. Od 1933 r. rodzina Gmerków przeniosła się do Orzeszkowa i zamieszkała w budynku dawnej żandarmerii, naprzeciwko kalwińskiego cmentarza. Z powodu trudnych warunków materialnych Józefa przerwała naukę w gimnazjum i zapisała się na kurs handlowy Preisa w Poznaniu, po ukończeniu którego rozpoczęła pracę zawodową. Od września 1936 r. do wybuchu wojny pracowała jako kancelistka w Urzędzie Gminy w Chrzypsku Wielkim. W latach 1939-1945 była sekretarką i księgową w Lutomku. W czasie okupacji zaangażowała się w tajne nauczanie, być może ten fakt zaważył na powojennym wyborze kariery zawodowej. Od 1945 r. poświęciła się pracy w szkolnictwie, 29 sierpnia ukończyła kurs pedagogiczny w Gnieźnie. Od 19.09.1945 r. do 01.02.1946 r. doksztalała się w Gimnazjum Ogólnokształcącym w Międzyzgodzie,

które przerwała, a naukę dokończyła w Liceum Pedagogicznym w Wągrowcu. Zorganizowała i otworzyła Szkołę Powszechną w Kurnatowicach, gdzie od października 1946 r. pracowała w charakterze nauczyciela kontraktowanego. W latach 1960-1962 kształciła się zaocznie w Studium Nauczycielskim w Bydgoszczy na kierunku wychowanie fizyczne. Tematem pracy dyplomowej był „Wpływ sposobu odprowadzenia ręki z piłeczką palantową na odległość rzutu u dzieci klas VI-VII w mojej szkole”. Od 1946 do 1975 r. pracowała w Szkole Podstawowej w Kwilczu, przez wiele lat pełniąc funkcję społecznego zastępcy kierownika placówki. Po przejściu na emeryturę podjęła pracę w PGR Kwilcz i PGR Orzeszkowo w charakterze księgowej. Niemal w każde wakacje kierowała koloniami letnimi w Kwilczu, a także wypoczynkiem dzieci i młodzieży o charakterze międzynarodowym w Piaskach (koło Wolina) oraz Prieros nad rzeką Dahme w Brandenburgii (dzieci z Polski, Węgier, NRD i Francji). Organizowała liczne wycieczki szkolne m.in. do Warszawy, Poznania, Trójmiasta, Zakopanego, czy w Sudety. Była zaangażowana w życie środowiska lokalnego. Przed wojną piastowała funkcję członkini Zarządu i prezski oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży w Kwilczu. W latach 70-tych była członkinią rady wojewódzkiej Ludowego Związku Sportowego, prezeską miejscowego koła Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, zasiadała w zarządzie oddziału powiatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Należała też do Kółka Rolniczego i Koła Gospodyń Wiejskich w Kwilczu, Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, a także Polskiego Czerwonego Krzyża. Za pracę społeczną i zawodową otrzymała wiele nagród i odznaczeń: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Odznakę Honorową „Za zasługi dla rozwoju województwa poznańskiego”, Złotą Odznakę ZNP, Złotą Odznakę TPD, dwukrotnie Srebrny Krzyż za Zasługi dla PCK oraz Nagrody Ministra i Kuratora Oświaty. W 1948 r. wyszła za mąż za nauczyciela Czesława Rębacza (1928-1997), z którym przez długie lata razem pracowali w kwileckiej podstawówce. Początkowo mieszkali w Orzeszkowie w tzw. „pastorówce”, a następnie przenieśli się do mieszkania w budynku tzw. „starej szkoły” w Kwilczu. Doczekali się trzech synów: Zbigniewa, Tadeusza i Macieja oraz najmłodszej

Józefa Rębacz
obok kier. Floriana Mazurkiewicz
z uczniami Szkoły Podstawowej w Kwilczu
(Kronika SP Kwilcz).

z rodzeństwa, córki, Lucyny. Współpracownicy i uczniowie zapamiętali ją jako nauczycielkę z powołania, wzór pracowitości i sumienności. Jej serdeczność, uśmiech i troska o dobro dziecka przejawiały się na każdym kroku. Nigdy nie odmówiła pomocy, zawsze stawiając siebie na drugim planie. Służyła radą, pomocą, dobrym i ciepłym słowem. Nauczyła pływać kolejne pokolenia młodych kwilczan, pokazywała otaczający świat w czasie lekcji w terenie. W latach 1982-1992 była opiekunką młodzieży dojeżdżającej oraz nauczycielką nauczania indywidualnego w Kurnatowicach, Miłostowie i Kwilczu. Pod koniec życia uczyła bezpłatnie religii w salce parafialnej, przygotowując dzieci i młodzież do sakramentów. Zmarła 24.07.1994 r. i została pochowana na cmentarzu w Kwilczu.

Źródła:

- *Biogram w Cyfrowej Dziecięcej Encyklopedii Wielkopolan <https://www.csw2020.com.pl/jozefa-rebach/> (dostęp 01.08.2024).
- *Pestka-Lehmann M., Lehmann M., Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki w Kwilczu, Kwilcz 2019.
- *Śmigiełska M., Monografia Szkoły Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w latach 1945-1995, Zielona Góra 1997 (maszynopis).
- *Wspomnienia i fotografie udostępnione przez córkę Lucynę Idziak oraz synów Zbigniewa, Tadeusza i Macieja Rębaczów.

Józefa Gmerkówka z czasie nauki w Publicznej Szkole Podstawowej w Chrzypsku Wielkim (ze zbiorów rodzinnych).

Kościół parafialny
pw. św. Michała Archanioła
w Kwilczu
(fot. Marcin Lehmann).

Tomasz Robiński

16.07.2012

Tomasz Robiński urodził się w 1717 r. Święcenia kapłańskie przyjął w 1743 r., a dwa lata później kasztelan łądzki Łukasz Kwilecki mianował go wykonawcą swojego testamentu. Ze względu na zażyłe, przyjacielskie relacje jakie łączyły go z rodziną Kwileckich od 1752 r. został pierwszym kwileckim altarzystą. Altarie były beneficjami kościelnymi fundowanymi przez rodziny szlacheckie lub zamożnych mieszczan w celu uświetniania nabożeństw, przy danym ołtarzu z osobnym uposażeniem dla specjalnego kapłana. Altaria Najświętszej Marii Panny w kościele parafialnym w Kwilczu została erygowana 19.04.1752 r. przez biskupa sufragana poznańskiego Józefa Pawłowskiego, a fundatorką była wdowa Barbara z Lipskich Kwilecka. Obowiązkiem altarzysty było odprawianie dwóch Mszy Św. tygodniowo przy ołtarzu Matki Boskiej: we wtorki w intencji Barbary, a w piątki za śp. Łukasza oraz zmarłych z rodziny Kwileckich i Lipskich. Powinien również pomagać proboszczowi w słuchaniu spowiedzi, zwłaszcza w okresie wielkanocnym, a także brać udział w procesjach i nabożeństwach niedzielnych oraz świątecznych. W roku 1760, po śmierci ówczesnego plebana ks. Aleksandra Wiślickiego, ks. Robiński został również proboszczem kwileckiej parafii, zatrzymując nadal za zgodą fundatorki miejscową altarię. Aby podostać podwójnym obowiązkom pleban utrzymywał wikariuszy: od 1760 r. ks. Wojciecha Jarockiego, od 1762 r. ks. Pawła Kmietkiewicza, od 1767 r. ks. Wojciecha

Loreckiego, od 1773 r. ks. Jana Benischsa, od 1775 r. ks. Piotra Zagurzewicza i od 1777 r. ks. Joachima Staneckiego. Za jego czasów powstał nowy murowany kościół z dziedzińcem i cmentarzem. Budowę rozpoczęto w roku 1766. Na kamieniu węgielnym umieszczono inicjały dziedziców Kwilcza, trzech braci fundatorów: Franciszka, Jana i Adama Kwileckich. W dniu 29.09.1782 r., w uroczystość patrona parafii św. Michała, ks. dziekan Robiński poświęcił nowy dom Boży, a opat bledzewski Onufry Wierzbński przeniósł uroczyste nabożeństwo z dawnego, drewnianego kościoła. W pierwszej połowie XVIII wieku kościół parafialny w Kwilczu posiadał jedną książkę – Pismo Święte. Ówczesny proboszcz założył bibliotekę parafialną, ofiarowując do niej swój prywatny księgozbiór. Już przy planowaniu budowy nowego kościoła wyznaczyl miejsce do przechowywania książek w loży nad zakrystią, po stronie ewangelii, gdzie wstawiono istniejącą do dziś szafę. W roku 1782 założył rejestr książek kościelnych, na którego czelu umieścił „Biblię Polską”, ofiarowaną przez zmarłego w 1701 r. Adama Kwileckiego. Opatrzył go następującym wstępem: „Nota. Kto chce w zupełności książki zachować, niech ich nie pożycza, a jeżeli pożyczył niech pamięta, żeby czasami nie zasło, bo tem sposobem książki najwięcej giną. Mam przykład: Mój antecessor (trequiescat in pace) [przodek (niech spoczywa w pokoju)] pożyczył pewnej szlachetnej damie Biblii Polskiej tej, która tu na początku położona, od W. [wielmożnego] Adama Kwileckiego dziedzica oddana; umarł Antecessor mój, nikt o Biblii nie wiedział, czy li była przy kościele czy nie? Dopiero pewny mój przyjaciel tam ją obaczywszy, i podpis dokąd należy przeczytawszy, o niej mi powiedział, stamtąd za tą relacją wydobyłem ją. Może, mój kochany Następco, lepsze od tych i dla siebie zdniejsze i wygodniejsze mieć będziesz książki; więc te niech tak będą; znajdzie się taki po Tobie inny, co i z tych znajdzie dla siebie pożyteczne i nie odrzuci ich, gdy się nimi nabawi i w ich zasmakuje. Ja pierwszy czynię przy tym kościele fundację tej lichej biblioteki, dobrze wprzód pomyśliwszy przy fundacji kościoła o miejscu do książek schowania, przy też każdy swoje, co mieć będziesz, zapisz je tu w ten rejestr, zostaw, a więcej będzie; lepiej że stąd zdadzą się komu na co, niżeli po śmierci od łada kogo, i nieznanego się na nich, rozebrano, i baby karty wydzierając nieznaną się na tym, do pieprzu schowania ich lub czego innego zażywają, czego napatrzyłem się”. Nie wszyscy jednak następcy stosowali się do jego przestrogi. W roku 1802 biblioteka parafialna liczyła 185 tomów, jednak wiele z tych książek zaginęło podczas Kulturkampfu. W 1837 r. było 219 dzieł w 255 tomach, przeważnie z dziedziny filozofii i teologii, w tym 18 woluminów z XVI wieku (najstarsza książka wydana w 1558 r.) w pięciu językach: łacińskim, polskim, francuskim,

Platforma czasopism KUL i strona tytułowa 8 tomu czasopisma KUL z 1964 r. - <https://czasopisma.kul.pl/index.php/abmk> (dostęp 01.08.2024).

niemieckim i włoskim. W tym samym roku w myśl zarządzenia powizytacyjnego książki te zostały przekazane w depozyt do Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, skąd w czasie II wojny światowej zostały wywiezione przez okupantów i wiele z nich bezpowrotnie zaginęło. Ks. Tomasz Robiński jako jedyny pleban kwilecki piastował godność dziekana lwóweckiego. Zmarł w Kwilczu 08.04.1786 r. i został pochowany w krypcie grobowej rodziny Kwileckich, pod nowym kościołem, według słów kaznodziei pogrzebowego jako „primus lapis angularis” czyli „pierwszy kamień węgielny”. Natomiast na akcie jego zgonu znajduje się dopisek: „gloriosus vir, vigilantissimus pastor” czyli „chwalebny mąż, najczujniejszy pasterz”. Jednak w kościele kwileckim, bogatym w nagrobki kolatorów, ks. Robiński nie ma żadnego pomnika, ani tablicy pamiątkowej. Jedynie na dzwonie, przelany w roku 1772, widnieje napis: „Opere R. T. Robiński, Ecce dabit voci suae vocem virtutis Ps. 76” czyli „Dziełem R. T. Robińskiego, Oto nada swemu głosowi głos cnoty Ps. 76” oraz na postawionej w roku 1790 w środku dziedzińca przed głównym wejściem do kościoła, w miejscu ołtarza dawnej drewnianej świątyni, kolumnie z piaszkowca z figurą Matki Boskiej znajduje się następujący napis: „Immaculata Virgo Maria – sis benigna Joanni et Thomae” czyli „Niepokalana Dziewico Maryjo – bądź łaskawa dla Jana i Tomasza”. Chodzi tu o zmarłego w 1789 r. dziedzica Jana Kwileckiego i zasłużonego ks. dziekana Tomasza Robińskiego. Za jego życia odbyła się w Kwilczu tylko jedna wizytacja kanoniczna, w protokole której znalazły się tylko słowa uznania i pochwały. W marcu 1964 r., po 222 latach od śmierci ks. Tomasza, ks. dr Jan Gierliński opublikował wspomnienie gorliwego, kwileckiego kapłana i bibliofila w czasopiśmie KUL pt.: „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”.

Źródła:

*Gierliński J., Ks. Tomasz Robiński (1717-1786) - założyciel Biblioteki Parafialnej w Kwilczu, w: Platforma czasopism KUL - Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, t. 8 (1964), s. 268-270.

*Pestka-Lehmann M., Lehmann M., Kulturalny Kwilcz Jubileuszowo, Kwilcz 2024.

Fot. L. Durczykiewicz.

Wnętrze kwileckiego kościoła w 1913 r.
(fot. Leon Durczykiewicz).

Zbigniew Sałaciński
pod koniec lat 30-tych XX wieku,
<https://skalpelikarabin.blogspot.com/2015/05/chirurg-spod-monte-cassino.html>
(dostęp 01.08.2024).

Zbigniew Jan Sałaciński

Zbigniew Jan Sałaciński urodził się 19.05.1905 r. w Kwilczu, w rodzinie ogrodnika Stanisława Wojciecha i Heleny z d. Schulz. Uczył się w gimnazjach w Pniewach i Międzychodzie, od 1925 r. absolwent Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie w 1934 r. uzyskał dyplom lekarski. W latach 1925-1927 był członkiem Korporacji Akademickiej Chrobria. Przeszkolenie wojskowe odbył w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim. W 1935 r. został mianowany na stopień podporucznika (298. lokata w korpusie oficerów rezerwy artylerii). Jako oficer rezerwy został przydzielony do 14 Wielkopolskiego Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu, a następnie 6 Pułku Artylerii Lekkiej w Krakowie. W tym samym roku rozpoczął praktykę szpitalną w Poznaniu i Kaliszu. W latach 1936-1939 był asystentem w Oddziale Chirurgii Szpitala Spółki Brackiej w Chorzowie. W 1938 r. ożenił się z Hildegardą z d. Rozsypoł, lekarką stomatologiem, z którą miał dwie córki: Elżbietę i Dorotę. W kampanii wrześniowej 1939 r. był lekarzem w samodzielnym zespole chirurgicznym zmobilizowanym przez 5 Szpital Okręgowy w Krakowie. Od 18.09.1939 r. był lekarzem w obozie dla internowanych w Băile Govora, a od stycznia 1940 r. w Tîrgu Jiu w Rumunii. W kwietniu 1940 r. przedostał się do Francji, gdzie pracował jako chirurg w I Dywizji Grenadierów. Od lipca 1940 r.

w polskich oddziałach wojskowych na terenie Szkocji, gdzie pracował jako wolontariusz w szpitalu w Dundee. W sierpniu 1942 r. został skierowany na środkowy wschód, gdzie pracował jako chirurg w Armii Polskiej na Wschodzie gen. Władysława Andersa, początkowo w Szpitalu Wojennym nr 1 w Rechowot w Palestynie, a od stycznia 1943 r. w Szpitalu Wojennym nr 2 w Chanakin w Iraku. Od 16.07.1943 r. do 01.05.1944 r., jako lekarz chirurg w 7. Kompanii Sanitarnej II Brygady Pancernej, przeszedł szlak: Irak – Palestyna – Egipt – Włochy. Od 02.05.1944 r. do końca wojny był komendantem polskiej czołówki chirurgicznej biorącej udział w bitwie pod Monte Cassino i w walkach na linii Gotów. W bitwie pod Monte Cassino, w stopniu porucznika lekarza był komendantem 47. Czołówki Chirurgicznej w Głównym Punkcie Opatrunkowym 5. Kresowej Dywizji Piechoty. Po kampanii włoskiej odkomenderowany do Oddziału Chirurgicznego 7. Polskiego Szpitala Wojennego w Ankonie, a pod koniec 1946 r. został przeniesiony do Wielkiej Brytanii, gdzie pracował w Szpitalu Polskim w Penley aż do kwietnia 1947 r. Zdemobilizowany w stopniu kapitana rezerwy, powrócił do kraju w sierpniu 1947 r. Pracował jako lekarz chirurg w Wirku (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej) i Rybniku. Od 1949 r. był ordynatorem Oddziału Chirurgii Szpitala Miejskiego im. dra med. Andrzeja Mielęckiego w Chorzowie, a w latach 1955-1975 dyrektorem tego szpitala. Członek Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, działacz Polskiego Czerwonego Krzyża, płk. rezerwy WP. Zmarł 12.03.1977 r. w Chorzowie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafii św. Jadwigi. Odznaczony brytyjskimi, włoskimi i polskimi odznaczeniami, m.in. Krzyżem Monte Cassino, Gwiazdą Italii, Gwiazdą za Wojnę 1939-1945, Krzyżem Wojennym za Męstwo Wojskowe, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Źródła:

*Brożek K., Zbigniew Jan Sałaciński, w: Polski Słownik Biograficzny, t. XXXIV, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992-1993.

*Rutkiewicz A., Chirurg spod Monte Cassino, w: Blog „skalpel i karabin” - <https://skalpelikarabin.blogspot.com/2015/05/chirurg-spod-monte-cassino.html> (dostęp 01.08.2024).

*Zbigniew Jan Sałaciński, https://pl.wikipedia.org/wiki/Zbigniew_Jan_Sa%CC%82aci%C5%84ski (dostęp 01.08.2024).

Hildegarda i Zbigniew Sałaciński pod koniec lat 30-tych XX wieku, <https://skalpelikarabin.blogspot.com/2015/05/chirurg-spod-monte-cassino.html> (dostęp 01.08.2024).

Żołnierze 2. Warszawskiej Brygady Pancernej w rzymskim Koloseum. Dr Sałaciński stoi drugi od prawej, <https://skalpelikarabin.blogspot.com/2015/05/chirurg-spod-monte-cassino.html> (dostęp 01.08.2024).

Nieśmiertelnik Zbigniewa Sałacińskiego, <https://skalpelikarabin.blogspot.com/2015/05/chirurg-spod-monte-cassino.html> (dostęp 01.08.2024).

Łucjan Sobkowski wspomina
wysiedlenia w 2016 r.
(fot. Jakub Zachciał) -
<https://miedzychod.naszemiasto.pl/wysiedlenia-miedzychodzian-1939-lucjan-sobkowski-wspomina/ga/c1-3950642/zd/23166416>
(dostęp 08.08.2024).

Łucjan Sobkowski

Łucjan Sobkowski urodził się w Międzychodzie 22.11.1927 r., jako najmłodsze z sześciorga dzieci w rodzinie znanego międzychodzkiego szewca Antoniego Sobkowskiego i Katarzyny z d. Pospieszala. Miał piątkę rodzeństwa – dwóch bracia: Jana (1914-1918) i Romana (1919-2010) oraz trzy siostry: Adelę Rudnicką (1913-2005), Irenę Lehmann (1920-2008) i Jadwigę Sobkowską-Kleczeko (1923-2020). Dzieciństwo spędził w rodzinnym mieście. Beztrroski czas przerwała II wojna światowa. W grudniu 1939 r., razem z innymi mieszkańcami powiatu, rodzina Sobkowskich została wysiedlona do Generalnej Guberni. W obozie przejściowym w Niepokalanowie miał kontakt z o. Maksymilianem Kolbe, od którego w czasie świąt otrzymał w prezencie bułeczkę. Podczas wysiedlenia Łucjan zaangażował się w działalność konspiracyjną w Szarych Szeregach i Armii Krajowej. W Żyrardowie został zwerbowany do struktur Ośrodka Armii Krajowej „Żaba”, gdzie pod pseudonimem „Antek” pełnił niebezpieczną funkcję łącznika. W tych samych strukturach działała też jego starsza siostra Jadwiga, ps. „Niezapominajka”. Po wojnie wykształcił się w Akademii Handlowej w Poznaniu i wrócił do rodzinnego miasta. Swoje życie zawodowe związał z bankowością. Był m.in. długoletnim dyrektorem Oddziału Narodowego Banku Polskiego w Międzychodzie. Należał do Stronnictwa Demokratycznego, pełniąc funkcję przewodniczącego struktur miejskich, a następnie powiatowych.

Działał w samorządzie lokalnym na szczeblu Rady Narodowej Miasta i Gminy oraz w samorządzie wojewódzkim, reprezentując Międzychód w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Gorzowie Wlkp., w której jako przewodniczący Komisji Rozwoju Gospodarczego i Zagospodarowania Przestrzennego zasłużył się dla rozwoju Międzychodu, m.in. zabiegając skutecznie o gazyfikację. Był jednym z inicjatorów i współzałożycieli Komendy Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Międzychodzie. Współorganizował wiele imprez harcerskich, w tym pierwszy po wojnie obóz hufca. Działał w Radzie Przyjaciół Harcerstwa, inicjował utworzenie Domu Harcerza (dawna „Harcówka” - obecnie budynek Szkoły Podstawowej nr 2 w Ogrodzie Jordanowskim). Wśród wielu innych organizacji, w których pracował, należy wymienić Polski Związek Filatelistów oraz Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Organizował lokalne środowisko kombatanckie i aktywnie w nim działał, m.in. pełniąc funkcję prezesa Związku Kombatanatów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Międzychodzie oraz przewodniczącego Rady ds. Kombatanatów. Był także pomysłodawcą odsłonięcia w Międzychodzie w 2013 r. tablicy poświęconej „Pamięci Wysiedlonych Mieszkańców Powiatu Międzychodzkiego w latach 1939-1945”. Po przejściu na emeryturę oddał się jednej ze swoich pasji, czyli badaniu i spisywaniu historii Międzychodu. Autor i współautor książek m.in.: „Poczet Burmistrzów Międzychodu 1628-2007” i „Nie wstydzmy się naszych ojców. Okrucy wydarzeń 1920-1945”, a także niezliczonych artykułów historycznych i wspomnieniowych w prasie lokalnej. Od lat współpracował z międzychodzkiimi instytucjami kultury, m.in. organizując wystawy swoich zbiorów. Był skarbnicą wiedzy o przeszłości miasta i jego mieszkańców, zbieraczem pamiątek historycznych. Za swoją działalność został wpisany do „Księgi Ludzi Czynu Województwa Gorzowskiego” oraz do „Księgi Zasłużonych Dla Miasta i Gminy Międzychód”. Odznaczony wieloma odznaczeniami państwowymi, m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi RP oraz resortowymi, organizacyjnymi i wojskowymi. 28.08.2018 r. nadano mu tytuł "Honorowego Obywatela Gminy Międzychód". Zmarł 07.09.2019 r. i został pochowany na Cmentarzu

Łucjan Sobkowski (z prawej) i Bolesław Cenker przed budynkiem międzychodzkiego Magistratu opowiadali na łamach Gazety Lubuskiej o tym, jak przez dwa miesiące stacjonował w nim sztab marszałka Georgija Żukowa, który przygotowywał tutaj plan forsowania Odry i zdobycia Berlina (fot Dariusz Brożek) - <https://gazetalubuska.pl/w-miedzichodzkiem-magistracie-byl-planowany-atak-na-berlin/ar/7829955> (dostęp 08.08.2024).

Komunalnym w Międzychodzie. Od 28.09.2021 r. teren zielony położony w Międzychodzie pomiędzy ulicą Czynu 600-lecia, a ulicą 17 Stycznia oraz pomiędzy Pomnikiem Poległych Harcerzy i kamieniem z tablicą pamięci o Wysiedlonych Mieszkańcach Powiatu Międzychodzkiego w latach 1939-1945, nosi nazwę „Park im. Łucjana Sobkowskiego”. W życiu prywatnym od 1955 r. żonaty z Wandą Wróż (1929-1998), córką Jana i Walerii, z którą miał dwóch synów – Włodzimierza i Przemysława. Doczekał się pięciorga wnuków: Krzysztofa – absolwenta AWF Poznań, dziennikarza Głosu Wielkopolskiego, burmistrza Międzychodu od 2024 r.; Katarzyny – farmaceutki i Karoliny – absolwentki filologii angielskiej; Magdaleny – architektki terenów zielonych i Macieja – technika farmacji.

Źródła:

- *Biogram Przemysława Sobkowskiego, w: Cyfrowa Dziecięca Encyklopedia Wielkopolan - <https://www.csw2020.com.pl/biogram/biogram-o-przemyslawie-sobkowskim/> (dostęp 08.08.2024).
- *Portal Geni – ogólnoświatowe drzewo genealogiczne - <https://www.geni.com/people/%C5%81lucjan-Sobkowski/6000000041717330936> (dostęp 08.08.2024).
- *Sobkowski K., 7 września zmarł śp. Łucjan Sobkowski - Honorowy Obywatel Gminy Międzychód, w: Portal internetowy „nam! międzychód nasze miasto” - <https://miedzychod.naszemiasto.pl/7-wrzesnia-zmarl-sp-lucjan-sobkowski-honorowy-obywatel/ar/c1-7328159> (dostęp 08.08.2024).
- *Sobkowski K., Międzychód. Ponad 20 osób wzięło udział w tak zwanym czynie społecznym w Parku im. Łucjana Sobkowskiego w Międzychodzie, w: Portal internetowy „nam! międzychód nasze miasto” - <https://miedzychod.naszemiasto.pl/miedzychod-ponad-20-osob-wzielo-udzial-w-tak-zwanym-czynie/ar/c1-8536265> (dostęp 08.08.2024).
- *Strona internetowa gminy Międzychód - https://miedzychod.pl/aktualnosci/pokaz/2379_7-wrzesnia-zmarl-sp-lucjan-sobkowski_-honorowy-obywatel-gminy-miedzychod (dostęp 08.08.2024).

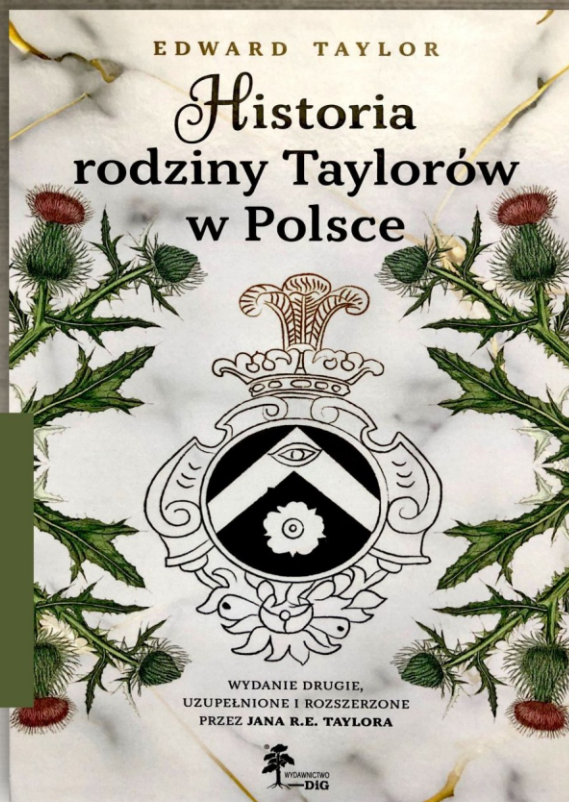
Park
im. Łucjana Sobkowskiego
w Międzychodzie
(fot. Krzysztof Sobkowski).

Łucjan Sobkowski wspomina
wysiedlenia w 2016 r.
(fot. Jakub Zachciał) -
<https://miedzychod.naszemiasto.pl/wysiedlenia-miedzychodzian-1939-lucjan-sobkowski-wspomina/ga/c1-3950642/zd/23166416>
(dostęp 08.08.2024).

Oktładka książki o historii rodu Taylorów z herbem Jana z jego epitafium z kościoła ewangelickiego zboru krakowskiego, obecnie w lapidarium w Koninie, w otoczeniu ostu, którego kwiat jest symbolem Szkocji.

Robert
Jan
Taylor

Robert Jan Taylor pochodził ze szkockiego rodu, którego przedstawiciele przybyli do Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII wieku. Pierwszym znanym w Polsce członkiem tej rodziny był kupiec Robert Taylor, który zajmował się handlem bronią w czasie wojen ze Szwecją i Rosją (figuruje on w przywileju króla Zygmunta III Wazy jako członek kolegium kupców nadwornych). Jego syn Jan, mieszkający w Zamościu był sekretarzem króla Jana Kazimierza Wazy. Poza kupiectwem, mężczyźni z tego rodu, służyli w wojsku Rzeczypospolitej. Pierwszy karierę wojskową zrobił urodzony w 1694 r., również Robert, którego żoną była Elżbieta Forsyth. Z tego związku na świat przyszło dwóch synów: starszy Robert Jan, który otrzymał imiona po ojcu – kapitanie regimentu pieszego artylerii konnej i dziadku Janie Taylorze, seniorze gminy kalwińskiej w Krakowie. Młodszy syn Józef, urodzony ok. 1734 r., był kapitanem w koronnym pułku dragonów królewskich gen. por. Joachima Potockiego. Natomiast Robert Jan Taylor urodził się ok. 1728 r. w Kamieńcu Podolskim lub Krakowie i tak jak ojciec i brat był zawodowym wojskowym. Do wojska wstąpił mając zaledwie 19 lat. Przez pierwsze dwa lata był kadetem w regimentem koronnym dragonów im. Królowej, którym dowodził gen. mjr Józef Mniszek. W 1749 r. awansował na podchorążego, a trzy lata później na chorążego. Na początku 1759 r. przeszedł w randze porucznika do koronnego pułku dragonów płk. Joachima Potockiego, który brat

udział w tłumieniu rozruchów na Ukrainie. W lipcu tego samego roku awansował na kapitana. Na początku lat 60-tych XVIII wieku pułk pod dowództwem płk. Karola de Pilcha, który zastępował gen. mjr. Mossakowskiego, stacjonował kolejno w Międzyrzeczu, Kaliszu i Poznaniu. Robert Jan nie przystąpił do konfederacji barskiej, ponieważ przebywał wówczas na urlopie w związku z zawartym małżeństwem. Ożenił się 30.03.1768 r. w zborze ewangelickim w Świniarach pod Skwierzyną z pochodzącą z luterańskiej rodziny Zofią Anną Unrug (1749-1792), córką właściciela Nowego Dworu koło Skwierzyny – Baltazara Władysława Unruga i Anny Karoliny Konarskiej. Z tego związku przyszło na świat troje dzieci: syn Karol i dwie córki, które jeszcze za życia rodziców zostały wydane za mąż. Starsza Anna Elżbieta (1771-1836) wyszła za kuzyna matki, znacznie od siebie starszego, Fryderyka Kurta Konstantego Unruga, właściciela Świniar i Lubosiny. Natomiast młodsza Karolina Zofia (1775-1849) została żoną Piotra Bogusława z Radlic Haza (pochodzącego ze spolonizowanej rodziny, burgrabiego wschowskiego Aleksandra von Hase). Jej drugim mężem był romantyczny niemiecki publicysta, krytyk literacki, ekonomista i teoretyk państwa, prekursor romantyzmu gospodarczego Adam Heinrich Müller, który w 1827 r. uzyskał austriacki tytuł szlachecki „Ritter von Nittendorf”. W wrześniu 1770 r. Robert Jan uzyskał nominację na stopień podpułkownika swojego pułku, w miejsce zmarłego szwagra ppłk. Józefa Ebselewicza (męża siostry Elżbiety). W tym czasie wydzierżawił majątek Dolsk w powiecie kościańskim, w którym zamieszkał z żoną, przebywającą dotąd w Międzyrzeczu. Ślub, a następnie przyjsięcie na świat dzieci oraz chęć nabycia majątku ziemskiego, skłoniły go do rozpoczęcia starań o uzyskanie polskiego szlachectwa, z czym nie miał problemów, ze względu na piastowane stanowisko wojskowe, wierną służbę królowi i swojej nowej ojczyźnie – Rzeczypospolitej. Również warunek wyznawania religii rzymskokatolickiej nie był przeszkodą, bo prawdopodobnie od dzieciństwa matka wychowywała go w wierze katolickiej, lub przeszedł na katolicyzm przy wstępowaniu do wojska. W 1771 r. w metryce chrztu starszej córki został wymieniony już jako katolik. Indygenat czyli polskie szlachectwo uzyskał wspólnie z bratem Józefem, decyzją Sejmu Ekstraordynaryjnego Warszawskiego dnia 13.04.1775 r. Kilka dni później złożył przysięgę przed podkanclerzym koronnym Janem Borchem, lecz zebranie wszystkich dokumentów potrzebnych do uzyskania dyplomu indygenatu trwało jeszcze kilka lat, aż do 17.10.1782 r. W 1777 r. został mianowany pułkownikiem 7 pułku piechoty wojsk koronnych i wraz z rodziną przeniósł się do Poznania, gdzie stacjonował jako dowódca ze swoim regimentem. Za panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego był komendantem garnizonu poznańskiego. Po ponad 40 latach służby wojskowej, przechodząc w stan spoczynku 03.05.1788 r., awansowany został do stopnia generała brygady i zamieszkał w Opalenicy. Półtora roku później wnioskował jeszcze o kolejny awans, odrzucony przez komisję wojskową, ponieważ był już oficerem rezerwy. Za długoletnią wierną służbę Ojczyźnie 07.11.1791 r. otrzymał nominację królewską na kawalera Orderu Św. Stanisława. Ostatnie lata życia poświęcił rodzinie i prowadzeniu interesów majątkowych. W 1790 r. kupił od Andrzeja Odrowąża Wilkońskiego majątek Prusim z folwarkiem Zielona Chojna koło Międzychodu za kwotę 205 tys. złotych polskich. W związku z pogarszającym się stanem zdrowia, ponad 60-letni generał, mianował swoim pełnomocnikiem jedynego syna Karola. Zmarł prawdopodobnie w Prusimiu. Został pochowany w podziemiach kościoła bernardynów w Sierakowie. Pogrzeb odbył się 22.12.1792 r. Przeżył 64 lata, a jego 21 lat młodsza małżonka zmarła w Prusimiu, niecałe pół roku przed nim, mając zaledwie 43 lata i została pochowana w grobach rodzinnych Unrugów w Świniarach. Patriotyzm Roberta Jana Taylora i oddanie sprawie polskiej ujawniły się także u potomków generała. Kolejnym właścicielem Prusimia został jego syn Karol (1769-1828). W roku śmierci rodziców walczył z Rosjanami w obronie Konstytucji 3 Maja (najpierw w dywizji ks. Józefa Poniatowskiego, a później w dywizji gen. Tadeusza Kościuszki). Po powrocie z wojny zajął się gospodarowaniem. W 1806 r. wraz z delegacją wielkopolskiego ziemiaństwa witał wkraczające do Poznania oddziały francuskie i przybywającego z nimi gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. W czasach Księstwa Warszawskiego był radcą prefektury w Poznaniu, a następnie komisarzem policji departamentu poznańskiego. Wnuk Roberta Jana, kolejny Robert (1807-1861), już jako uczeń Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, brał udział w antyniemieckich wystąpieniach. W czasie powstania listopadowego walczył w szeregach 1 pułku

jazdy kaliskiej (za waleczność został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari). Po powrocie z powstania gospodarował w swoim majątku w Prusimiu. Prawnik Roberta Jana, prawnik Stanisław Edmund Taylor (1847-1922) opuścił Wielkopolskę i osiadł jako adwokat i sędzia w Kielcach. Jego syn Edward Robert (1884-1964) był wybitnym ekonomistą, wrócił do Poznania w 1919 r. obejmując katedrę na Wydziale Prawno-Ekonomicznym. Majątek Prusim znajdował się w posiadaniu rodziny Taylorów zaledwie przez 50 lat. W 1840 r. przeszedł w ręce niemieckiej rodziny von Reiche, której główną siedzibą był Rozbitek. Obecnie w zrewitalizowanym folwarku w Prusimiu mieści się obiekt turystyczny Olandia Kraina Konferencji i Wypoczynku.

Źródła:

- *Biogram w Cyfrowej Dziecięcej Encyklopedii Wielkopolan <https://www.csw2020.com.pl/biogram/taylor/> (dostęp 01.08.2024).
- *Korenda-Gojdz K., Skansen olenderski Olandia w Prusimiu, Prusim 2010.
- *Leitgeb S., Dzieje poznańskiej rodziny Taylorów, w: GENS Rocznik Towarzystwa Genealogiczno-Heraldycznego w Poznaniu, R. 1992, nr 3, s. 65-72.
- *Taczanowski A., Prusim – dawna siedzibą Taylorów. Szkoci w Wielkopolsce, w: Tygodnik Nowy, R. 2001, nr 42, s. 111.
- *Taylor E., Taylor J., Historia rodziny Taylorów w Polsce, wyd. 2 uzupełnione i rozszerzone, Warszawa 2023.

Zdjęcie dworku w Prusimiu i herb własny rodziny Taylorów <https://www.olandia.pl/poznaj-nas/galeria#lg=1&slide=52> (dostęp 01.08.2024).

Kościół bernardyński w Sierakowie <https://powiat-miedzychodzki.pl/archiwum/powiat-miedzychodzki.pl/indexfb52.html?a=16777218&t=0&art=108> (dostęp 01.08.2024).

Zdjęcie lotnicze zrewitalizowanego folwarku w Prusimiu <https://www.heritagehotels.pl/pl/znajdz-hotel/olandia/galeria.html> (dostęp 01.08.2024).

Zdjęcie Marii Trąpczyńskiej ze zbiorów Andre Trompczynski, udostępnione przez Dariusza Prętkiego.

Maria Joanna Laura Trąpczyńska

Maria Joanna Laura Trąpczyńska urodziła się 27.12.1875 r. w Orzeszkowie. Ojciec Henryk Otto-Trąpczyński (1844-1921) herbu Topór był administratorem folwarku Orzeszkowo w dobrach kwileckich. Matka Paulina z Pągowskich (1845-1915) herbu Pobóg była daleką kuzynką Henryka. Rodzice pobrali się 28.10.1873 r. w Kwilczu. Maria miała trójkę rodzeństwa. Starsza siostra Jadwiga Maria (1874-1943) była urzędniczką w warszawskim magistracie i żoną inż. Eustachego Włodarkiewicza, zginęła w więzieniu na Pawiaku. Młodsza siostra Zofia Franciszka (ur. 1877) była prywatną nauczycielką i malarką-amatorką. Najmłodszy z rodzeństwa, brat Mieczysław Eugeniusz Tadeusz (ur. 1879) był inżynierem geometrą i w 1911 r. wyemigrował do Ameryki Południowej. Edukację Maria rozpoczęła bardzo szybko. Rodzice wystali ją do Poznania, najpierw do prywatnej polskiej szkoły Anastazji Warnke, a później do szkoły Anny Danysz. W 1894 r. zdała eksternistyczny egzamin państwowy w Szkole Ludwiki (Luisenschule) w Poznaniu. Po maturze, dzięki pomocy Mieczysława hr. Kwileckiego, wyjechała na studia do Paryża, które otworzyły jej drogę do kariery muzycznej. W latach 1897-1900 na paryskiej Sorbonie ukończyła z wyróżnieniem studia przyrodnicze i historię sztuki. Brała również lekcje gry na fortepianie i uczyła się rysunku w ramach działalności Institut Polonais de l'Hotel Lambert. Po powrocie do kraju przez dwa lata pracowała jako prywatna

nauczycielka. W latach 1902-03 uczyła się śpiewu u prof. Wiktora Grąbczewskiego w Warszawie. Następnie ponownie wyjechała do Paryża, gdzie do 1911 r. studiowała śpiew solowy. Ukończyła Schola Cantorum kierowaną przez Vincent d'Indy (dyplom ze śpiewu w 1906 r., a z deklamacji lirycznej w 1907 r.). Studiowała też grę sceniczną w konserwatorium u J. Sonadrau, a także taniec i mimikę w szkole Sandrini. Przez cały czas pobytu w Paryżu pracowała nad głosem u profesora Nonflard, pod ogólnym kierunkiem polskiego wokalisty, tenora Jana Reszkego. Była wszechstronnie wykształcona, władała biegle trzema językami obcymi: niemieckim, francuskim i angielskim. Już w czasie studiów śpiewała na koncertach towarzystw muzycznych Colonne i Lamoureux, przy akompaniamencie słynnego francuskiego kompozytora i dyrektora konserwatorium Gabriela Fauré. W sezonie 1907/1908 śpiewała w Operze i Filharmonii Warszawskiej. W 1910 r. wystąpiła gościnnie w Petersburgu, a w latach 1911-1914 była śpiewaczką Opery Królewskiej w Monachium. W latach 1914-1917 koncertowała w Operze Królewskiej w Budapeszcie. W tym czasie artystka zmieniła trudne nazwisko na pseudonim d'Otto, będący jednocześnie jej przydomkiem rodzinnym. Miała występować w Metropolitan Opera House w Nowym Jorku, jednak I wojna światowa uniemożliwiła jej wyjazd do Ameryki. W 1917 r. wróciła do Warszawy, gdzie występowała jeden sezon. Koncertowała też w Poznaniu, Krakowie i innych polskich miastach. Mimo doskonałych propozycji scen zagranicznych postanowiła zostać w Ojczyźnie, która odzyskała niepodległość. Obdarzona niskim głosem, śpiewała partie altowe i mezzosopranowe. Od 1919 r. była profesorem śpiewu w Konserwatorium Warszawskim, a od 1926 r. w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Poznaniu. Nadal koncertowała, choć coraz rzadziej, głównie w stołecznej Warszawie i Poznaniu, gdzie mieszkała z siostrą Zofią. Jej dom przy ul. Wyspiańskiego stał się ośrodkiem bujnego życia towarzyskiego i artystycznego. Okupację hitlerowską spędziła w Poznaniu, tworząc wokół siebie konspiracyjne środowisko muzyczne, a jej uczniem był m.in. Stefan Stuligrosz (późniejszy dyrektor chóru chłopięcego „Poznańskie Słowiki”). Uratowała jedyny egzemplarz pieśni Feliksa Nowowiejskiego pt. „Z tamtego brzegu”. Oryginał przechowywany w zbiorach Biblioteki Raczyńskich

Dworek w Orzeszkowice, w którym przyszła na świat Maria Trąmpczyńska
(fot. Monika Pestka-Lehmann)

i herb Topór

https://pl.wikipedia.org/wiki/Top%C3%B3r_%28herb_szlachecki%29

splonął w 1945 r. Artystka miała skopiowane nuty tego utworu, ponieważ kilkakrotnie wykonywała go na koncertach wspólnie z kompozytorem. Od 1945 r. objęła klasę śpiewu w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Poznaniu, w której wychowała wielu wybitnych śpiewaków. W latach 1948-1950 była prodziekanem, a od 1950 do 1952 r. dziekanem Wydziału Wokalnego. W 1956 r. została profesorem nadzwyczajnym. Cieszyła się opinią sumiennego i troskliwego pedagoga. Na emeryturę przeszła w 1958 r. Zmarła w Poznaniu 08.05.1967 r. i została pochowana na cmentarzu górczyńskim.

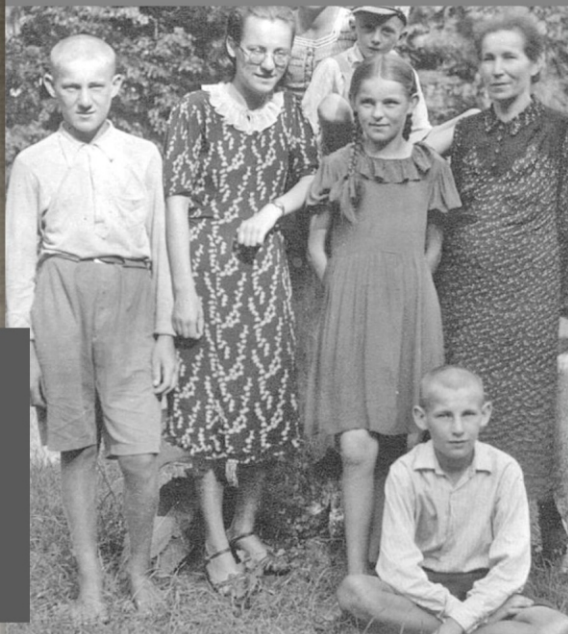
Źródła:

- *Biogram Marii Trąpczyńskiej w Cyfrowej Dziecięcej Encyklopedii Wielkopolan – <https://www.csw2020.com.pl/biogram/trampczyńska/> (dostęp 01.08.2024).
- *Kwilecki A., Ziemiaństwo wielkopolskie. Między wsią a miastem, Poznań 2001, s. 460-465.
- *Rudnicka-Kruszewska H., Trąpczyńska Maria Joanna Laura, pseud. Maria d'Otto (1875-1967), w: Wielkopolski Słownik Biograficzny, Poznań 1981, s. 770.
- *Stuligrosz S., Wspomnienie pośmiertne o Marii Trąpczyńskiej (prof. PWSM w Poznaniu), w: Kronika Miasta Poznania, R. 1967, nr 4, s. 98-99.
- *Taczanowski A., Maria Trąpczyńska profesor śpiewu i solistka z Orzeszkowa, w: Tygodniki Nowy, R. 2002, nr 12, s. 12.

Portret Marii Trąpczyńskiej z 1909 r.,
pędzla Olgi Boznańskiej
w zbiorach Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Rodzina Tymków ok. 1939 r.
Od lewej rodzeństwo Władysław,
Jadwiga i Maria oraz ich matka
Katarzyna, a siedzi Marian
[https://commons.wikimedia.org/
wiki/File:Jadwiga_Tymek_z_rodz
in%C4%85.jpg?uselang=pl](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jadwiga_Tymek_z_rodzin%C4%85.jpg?uselang=pl)
(dostęp 01.08.20

Jadwiga Salomea Tymek

Jadwiga Salomea Tymek urodziła się 19.09.1919 r. w Połajewie w powiecie czarnkowskim. Była córką kolejarza Franciszka (1892-1939) i Katarzyny z d. Smogur. W dzieciństwie wraz z rodzicami przeniosiła się do Międzychodu, gdzie ojciec otrzymał posesję maszynisty kolejowego. Uczyła się w Miejskim Gimnazjum Koedukacyjnym im. Heliodora Świącickiego w Międzychodzie, gdzie powszechnie nazywano ją „Adą”. Maturę zdała, nie mając jeszcze ukończonych 18 lat, w roku 1937 i kontynuowała naukę w Państwowym Pedagogium w Poznaniu, które ukończyła w czerwcu 1939 r. Pragnęła zostać nauczycielką matematyki i fizyki. Plany te niestety pokrzyżowała wojna. Równocześnie podjęła obowiązki drużynowej żeńskiej drużyny harcerskiej przy międzychodzkiem gimnazjum. 04.09.1939 r. straciła ojca, który, prowadząc pociąg ewakuacyjny, zginął podczas bombardowania przez lotnictwo niemieckie w miejscowości Patrzyków w powiecie konińskim. Wraz z matką i trójką młodszego rodzeństwa 12.12.1939 r. została wysiedlona do obozu przejściowego w Niepokalanowie, a następnie do Wręczy koło Mszczonowa (gmina Radziejowice). Rodzina przeżyła tutaj bardzo trudną zimę, ponieważ straciła cały dobytek i pozostała bez środków do życia. Dopiero w 1940 r. otrzymała posesję nauczycielki w miejscowej wiejskiej szkole podstawowej. Równocześnie nawiązała kontakt z młodzieżą międzychodzka, która w podobnych warunkach i okolicznościach znalazła się wtedy

w Warszawie i okolicach. Zaangażowała się w działalność konspiracyjną w strukturach tajnego harcerstwa żeńskiego. Materialnie i duchowo wspierała też dwóch braci przebywających na robotach przymusowych. Po zaprzysiężeniu do ZWZ-AK została łączniczką w drużynie plutonowego Wojciecha Zaborskiego, wchodzącej w skład kompanii porucznika „Szkota” z Żyrardowa. Przyjęła konspiracyjny pseudonim „Stokrotka”. W działaniach tych czuła zawsze wsparcie ze strony swej matki, osoby niezmiernie energicznej, odważnej i przedsiębiorczej, bez pomocy której nie mogłaby pozwolić sobie na działalność patriotyczną. Za pośrednictwem kolegów z konspiracji, zatrudnionych w urzędzie pracy w Żyrardowie, udało się jej sprowadzić jednego z braci do Generalnej Guberni i zaraz po przyjeździe wprowadzić w struktury Armii Krajowej. Została aresztowana w nocy z 18 na 19.06.1943 r., a następnie uwięziona w Skierniewicach, gdzie poddano ją brutalnemu śledztwu, po czym przewieziono na Pawiak w Warszawie. 05.10.1943 r., wraz z grupą 1500 więźniów, została przetransportowana do obozu koncentracyjnego KL Auschwitz (Oświęcim). Nadano jej numer obozowy 64511. W rok po aresztowaniu Jadwigi, jej matka została wezwana do komisariatu policji w Żyrardowie, gdzie oznajmiono jej, że córka Jadwiga zmarła w Oświęcimiu 12.05.1944 r. o godzinie 9:00. W obozowych warunkach przeżyła tylko jedną zimę, mając niespełna 25 lat. Zofia Kossak Szczucka w swojej książce – wspomnieniach obozowych pt.: „W otchłani”, tak opisuje Jadwigę Tymek: „– A najważniejsze – zawyrokowała Jadwiga Tymek – że cała zabawa nie potrwa dłużej niż parę tygodni. Nie ma się czym przejmować. Ślusznie! [...] Ten argument uspokoił wszystkie. Danusia milczała uparcie, lecz pozostałe odzyskały równowagę. Przecież wojna jest na ukończeniu. – Wytrzymamy – powiedziała Tymkówna. Była nauczycielką, miała silne, giętkie nogi, mocne ręce, sprężysty tułów i nie wyobrażała sobie, by cokolwiek mogło ją z tej świetnej formy wytrącić. Ileż trudów znosiła w konspiracji! Ile niewczasów! Co tam dla niej obóz! [...] Dzielna zawsze Tymkówna zaproponowała gimnastykę. – To was lepiej rozgrzeje niż bezplanowe podrygałki – mówiła – łatwiej przetrzymamy, jeśli zachowamy formę. Miała niezaprzeczoną słuszność, to też wszystkie cugangi gimnastykowały z zapałem. Z boku przystanąły dwie postacie w pasiakach, przygarbione, zniszczone, niechlujne, z głowami owiniętymi brudną szmatą i śmiały się głupekowato. – Czego panie się śmieją? – rzuciła zdenerwowana Tymkówna. Odpowiedź nie nastąpiła od razu, jak gdyby obserwatorom mowa przychodziła z trudem”.

Źródła:

- *Łożyński J.T., Wysiedlenia ludności polskiej z powiatu międzychodzkiego 12 grudnia 1939 roku w relacjach i opracowaniach, Sierakowskie Zeszyty Historyczne, Sieraków 2014, s. 167-170.
- *Międzychodzka Księga Śmierci, pod red. T. Liberowskiego, Międzychód 1997, s. 59-60.
- *Kossak-Szczucka Z., W otchłani”, Poznań 1946, s. 9, 38-39, 229.

Okladka książki
Zofii Kossak-Szczuckiej.

Brama wjazdowa na teren niemieckiego nazistowskiego obozu
koncentracyjnego KL Auschwitz-Birkenau (Brzezinka)
(fot. Monika Pestka-Lehmann).

Tablica erekcyjna zamku w Międzychodzie z 1677 r, z popiersiem starosty gnieźnieńskiego, płk piechoty Krzysztofa Unruga (1624-1689), Muzeum Narodowe w Gnieźnie.

Krzysztof Unrug

Krzysztof Unrug urodził się 14.05.1624 r. w Międzychodzie. Był synem Georga/Jerzego (1580-1652) i kolejnym dziedzicem Międzychodu. Jako pierwszy używał stale polskiej pisowni nazwiska. Zapewne wpływ na polonizację miały ożenki z polskimi szlachciankami. Był on jedną z najznamienitszych postaci w rodzinie. Będąc młodym człowiekiem zdobył gruntowne wykształcenie. Studiował między innymi na holenderskim uniwersytecie w Leyden. Towarzyszył potem polskiemu ambasadorowi na dworze wersalskim. W roku 1648 brał udział razem z polskim poselstwem w konferencji pokojowej w Múnster i Osnabrúck (Pokój Westfalski). Konferencja ta zakończyła wojnę 30-letnią (1618-1648). Po powrocie do kraju został sekretarzem i doradcą królowej polskiej Marii Ludwiki Gonzagi, małżonki króla Jana Kazimierza. On też jako pierwszy z rodziny służył w wojsku polskim. W 1649 r. walczył w obronie Zbaraża w stopniu rotmistrza, w 1651 r. wyróżnił się w bitwie pod Beresteczkiem. Podczas potopu szwedzkiego w 1655 r. przeszedł na stronę wroga z motywów religijnych, lecz potem zrehabilitował się. W 1656 r. rozszerzająca się zaraza dotarła również na obszar Międzychodu, stanowiącego główną siedzibę rodu. Prawie co drugi mieszkaniec padł jej ofiarą. Szukając schronienia przed chorobą oraz działaniami wojennymi rodzina Krzysztofa von Unrug przeniosiła się do Dreżdenka. W 07.06.1658 r. gościł w Międzychodzie króla Jana Kazimierza wraz z małżonką. Rok później przystąpił do wystawiając

regiment piechoty, którego został pułkownikiem i walczył intensywnie ze Szwedami oraz Rosjanami do 1660 r., m.in. w bitwie pod Połonką. Zdobyto wówczas 10 armat, 146 chorągwi i pokonano 15 tysięczną armię szwedzką. Po zmaganiach wojennych został starostą gnieźnieńskim i waleckim oraz komisarzem do spraw delimitacji granicy Rzeczypospolitej z Brandenburgią. W 1685 r. był posłem na sejm. Znacznie powiększył rodzinne posiadłości, kupując m.in. miasta: Trzciel, Poniec i Skoki oraz Nowy Tomyśl. Na gruntach zakupionej przez ojca od Żychlińskich wsi Kargowa w latach 1641-1653 zbudował miasto, które nazwał Unrugowo / Unruhstadt oraz nowy zamek. Łącznie posiadał 42 wsie. Był żonaty dwukrotnie: z Marią Anną Broniewską herbu Leliwa i Bogumiłą Jaskólecką herbu Zaremba. Z Marią miał ośmioro dzieci, a z Bogumiłą dwanaścioro. Zmarł 29.01.1689 r. w Lesznie, pochowany został w podziemiach kościoła ewangelickiego na tzw. Lipowcu w Międzyzgodzie. Jego epitafium znajduje się do dziś w przedsionku dawnego protestanckiego, a dziś katolickiego kościoła.

Źródła:

*Paczesny A., Unrugowie herbu Lew, w: <https://kartypamieci.edu.pl/galeria-kart/43-unrugowie-herbu-lew> (dostęp 07.08.2024).

Kościół Parafii pw. Niepokalanego Serca Maryi w Międzyzgodzie na Lipowcu, Facebook <https://www.facebook.com/106684154666202/photos/pb.100066618566152.-2207520000/106698121331472/?type=3> (dostęp 07.08.2024).

Portret królowej Marii Ludwiki Gonzagi https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludwika_Maria_Gonzaga (dostęp 07.08.2024).

Herb Lew https://www.schondorf.pl/wp-content/uploads/2015/11/herb_unrug_large.jpg (dostęp 07.08.2024).

UNRUG, Unruh

Jan Nepomucen
Wołyński w okresie działalności
w Towarzystwie Przemysłowców.
Zbiory Muzeum Zamek Opalińskich.

Jan Nepomucen Wołyński

Jan Nepomucen Wołyński urodził się 27.04.1879 r. w Stęszewie, jako syn mistrza szewskiego Jana i Katarzyny z Piotrowskich. Ukończył 7-klasową szkołę w Stęszewie. W 15. roku życia rozpoczął naukę u mistrza fryzjerskiego Józefa Czerwińskiego w Poznaniu. Członek Towarzystwa Gimnastycznego „SOKÓŁ”. W latach 1898-1900 wcielony w szereg 6 Pułku Grenadierów w Poznaniu. Służbę zakończył jako starszy grenadier. Następnie odbył podróż po różnych miastach niemieckich, pracując w licznych zakładach fryzjerskich, doskonaląc swe kwalifikacje. W 1903 r. osiedlił się w Sierakowie i wstąpił do Towarzystwa Przemysłowców, przyjmując obowiązki sekretarza. W roku 1907 ożenił się z Rozalią Czarnywojtek i dochował się piątki dzieci. Mieszkał przy Rynku 15. W tym samym roku, wraz z księdzem wikariuszem Bolesławem Staniszewskim, utworzył Towarzystwo Robotników Polskich, zaś w roku następnym Towarzystwo Gimnastyczne „SOKÓŁ”, którego został naczelnikiem, a później prezesem. W 1910 r. założył również z ks. B. Staniszewskim i dr Stanisławem Ziętkiewiczem oddział młodzieży pozaszkolnej dla nauki pisania i czytania w języku polskim. Za swą działalność często był szykanowany przez sądy i administrację pruską, m.in. próbowano zmusić go, by zmienił miejsce swego zamieszkania. Od roku 1903 był również członkiem Komitetu Wyborczego na powiaty międzychodzki i skwierzyński do Parlamentu i Landtagu. Zabiegał o wzrost frekwencji Polaków przy urnach

wyborczych, szczególnie z kręgów robotniczych i chłopskich. Sprawował też funkcje Przewodniczącego Komitetu Wyborczego do Rady Miejskiej w Sierakowie. Dzięki jego zabiegom w 1911 r. przeprowadzono, od niepamiętnych czasów, wybór trzech członków Polaków do Rady Miasta. W trzecim dniu wojny powołany do wojska niemieckiego i wysłany na front rosyjski, gdzie trafił do niewoli. Po rewolucji - w obliczu zagrożenia ze strony bolszewików, pod pseudonimem Nikodem Wolski – uchodźca ze Lwowa, prowadził agitację i werbował Polaków do Korpusu gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego. W lutym 1918 r. zbiegł z niewoli i przybył na 2 miesięczny urlop zdrowotny do Sierakowa w stopniu plutonowego. Reaktywował działalność „SOKOŁA”, prowadził zajęcia musztry i naukę obchodzenia się z bronią wśród młodych, „sokolników”. Został członkiem sierakowskiej Rady Robotniczo-Żołnierskiej oraz delegatem Sierakowa na Polski Sejm Dzielnicowy który odbył się w dniach 03-05.12.1918 r. W początkach stycznia czołowy organizator oddziałów powstańczych w Sierakowie, później uczestnik zmagani o wyzwolenie miasta. Członek Rady Magistrackiej. W styczniu 1919 r. objął Komendę Placu w Sierakowie i został mianowany Komendantem Komisji Wojskowej na powiat międzychodzki. Brał udział w bitwie pod Kolnem i potyczkach pod Zatomiem i Kobylarnią. Po Powstaniu Wielkopolskim czynny przy reaktywowaniu Ochotniczej Straży Pożarnej i Bractwa Strzeleckiego. W okresie międzywojennym aktywny w ruchu kombatanckim. 12.12.1939 r. wysiedlony wraz z rodziną do Niepokalanowa, a następnie do Grodziska Mazowieckiego. Tam zmarł jego syn Zenon. W roku 1945 powrócił do Sierakowa, uruchomił zakład fryzjerski i kontynuował swą działalność społeczną, zasiadając w Radzie Miejskiej Sierakowa i Powiatowej Radzie Narodowej w Międzychodzie. Zmarł nagle na serce 01.03.1948 r., przebywając u rodziny w Stęszewie. Pochowany został 04.03.1948 r. na cmentarzu parafialnym w Sierakowie. Odznaczony Medalem Pamiątkowym „Polska Swemu Obrońcy”, Odznaką Pamiątkową N.K. Straży Ludowej „Za Waleczność” i Brązowym Krzyżem Zasługi.

Źródła:

*Sierakowskie Zeszyty Historyczne, pod red. J. T. Łożyńskiego, t.3, Sieraków 2009.

Członkowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Sierakowie, w: Wielki Almanach Powstańców Wielkopolskich i Bojowników o Niepodległość Ziemi Sierakowsko-Międzychodzkiej 1918-1921, pod red. R. Chalasza, T. 1 (A-F), Poznań 2020, s. 110.

Logotyp
Związku Towarzystw
Gimnastycznych „Sokół”
w Polsce
<https://www.facebook.com/SokolPL/>
(dostęp
10.08.2024).

Spis treści

Kazimierz Józef Chudziński	4
Franciszek Antoni Ciepliński	7
Stefan Czajka	9
Walenty Danielewicz	12
Karol Bogumił Diehl	14
Anna Falkowska	16
Piotr Mikołaj Gartenberg Sadogórski	18
Jan Józef Gierliński	21
Leon Gierszewski	24
Adolf Feliks Hoffman	27
Jan Daniel Janocki	29
Wincenty Jędrzejczk	32
Józef Kinal	34
Czesław Korek	37
Maria Nepomucena Julia Kwilecka	39
Franciszek Antoni Kwilecki	42
Kazimierz Lehmann	44
Maria Karolina Zofia Leszczyńska	46
Walenty Mitrega	48
Tomasz Ogrodowczyk	50
Piotr Opaliński	52
Józefa Rębacz	55
Tomasz Robiński	58
Zbigniew Jan Sałaciński	61
Łucjan Sobkowski	63
Robert Jan Taylor	66
Maria Joanna Laura Trąmpczyńska	69
Jadwiga Salomea Tymek	72
Krzysztof Unrug	74
Jan Nepomucen Wołyński	76

Z HISTORIĄ POJEZIERZA

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

